

De Pizarro's

meulenhoff.nl
robertfriele.nl

Robert-Jan Friele

De Pizarro's

Eén familie, drie generaties en honderd jaar
strijd in Colombia

MEULENBOIC

FONDS Bijzondere
JOURNALISTIEKE PROJECTEN

Dit boek is tot stand gekomen met steun van het
Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten (fondsbjp.nl).

ISBN 978-90-290-9171-8

ISBN 978-94-023-1761-9 (e-book)

NUR 320

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Omslagbeeld: Nelson Villegas (Carlos Pizarro) en Getty Images

Auteursfoto: © Károly Effenberger

Vormgeving binnenwerk: Steven Boland

© 2021 Robert-Jan Friele en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Sebes & Bisseling Literair Agentschap te Amsterdam.

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen
volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen
zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen
met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel
van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Kaarten	8
Stamboom	10
Proloog	13

DEEL I: 1915-1970

1 De Admiraal, Palmira, 1915	23
2 Margot, Bogotá, 1926	31
3 De Admiraal en Margot, Cartagena, 1947	40
4 De Admiraal en Margot, Bogotá, 9 april 1948	46
5 Het gezin, Bogotá, 13 juni 1953	53
6 Het gezin, Cali, 1959-1964	63
7 Het gezin, Cali, 1964-1965	73
8 Juan Antonio, Eduardo, Carlos, Bogotá, 1967-1969	81
9 De Admiraal en Juan Antonio, Eduardo, Carlos, Cali, 1969	92
10 Juan Antonio, Eduardo, Carlos, Bogotá, 19 april 1970	101

DEEL II: 1970-1995

11 Juan Antonio, Bogotá, 1971	113
12 Carlos, Tolima, 1972-1973	122
13 Eduardo, Parijs, 1973	135
14 De Admiraal en Nina, Cali, 1973	140
15 Hernando, Cali, 1973	145

16	Carlos, Bogotá, 1974	154
17	Nina, Cali, 1977	166
18	Juan Antonio, Wenen, 1977	175
19	Hernando, Cali, 1977	182
20	Nina, Cali, 1979	192
21	Eduardo, Bogotá, 1979	201
22	Juan Antonio, Oost-Berlijn, 1979	210
23	Carlos, Alto Nogales, 1979	217
24	De Admiraal, Cali, 1980	230
25	Eduardo, Moskou, 1980	236
26	Hernando, Bogotá, 1980	244
27	Carlos en Nina, Bogotá, 1982	253
28	Carlos en Nina, Cuba, 1983-1984	262
29	Carlos, Corinto en Yarumales, 1984	269
30	Nina, Yumbo, 1984	280
31	Carlos, Pueblo Nuevo, 6-7 november 1985	288
32	Hernando, Tacueyó, 1985	298
33	Eduardo, Parijs / Bogotá, 1985	315
34	Nina en Margot, Parijs, 1985-1989	322
35	Carlos, Totarco-Piedras, 1989	331
36	Carlos, Bogotá, 26 april 1990	341
37	Hernando, Bogotá, 26 februari 1995	355

DEEL III: 1995-2019

38	Eduardo, Bogotá, 22 december 1999	373
39	Carlos en María José, Barcelona / Bogotá, 2002-2010	383
40	Eduardo, Copacabana, 2006	392
41	Carlos en María del Mar, Bogotá, 2011	403
42	Hernando en Tanilo en Guadalupe, Bogotá, 2013	412
43	Juan Antonio, Bogotá, 2015	423
44	Eduardo, Bogotá, 24 augustus 2016	430
45	Nina en Alejandra, Guayatá / Barcelona, 2018	438
46	Carlos en María José, Bogotá, 2019	449
	Epiloog	459

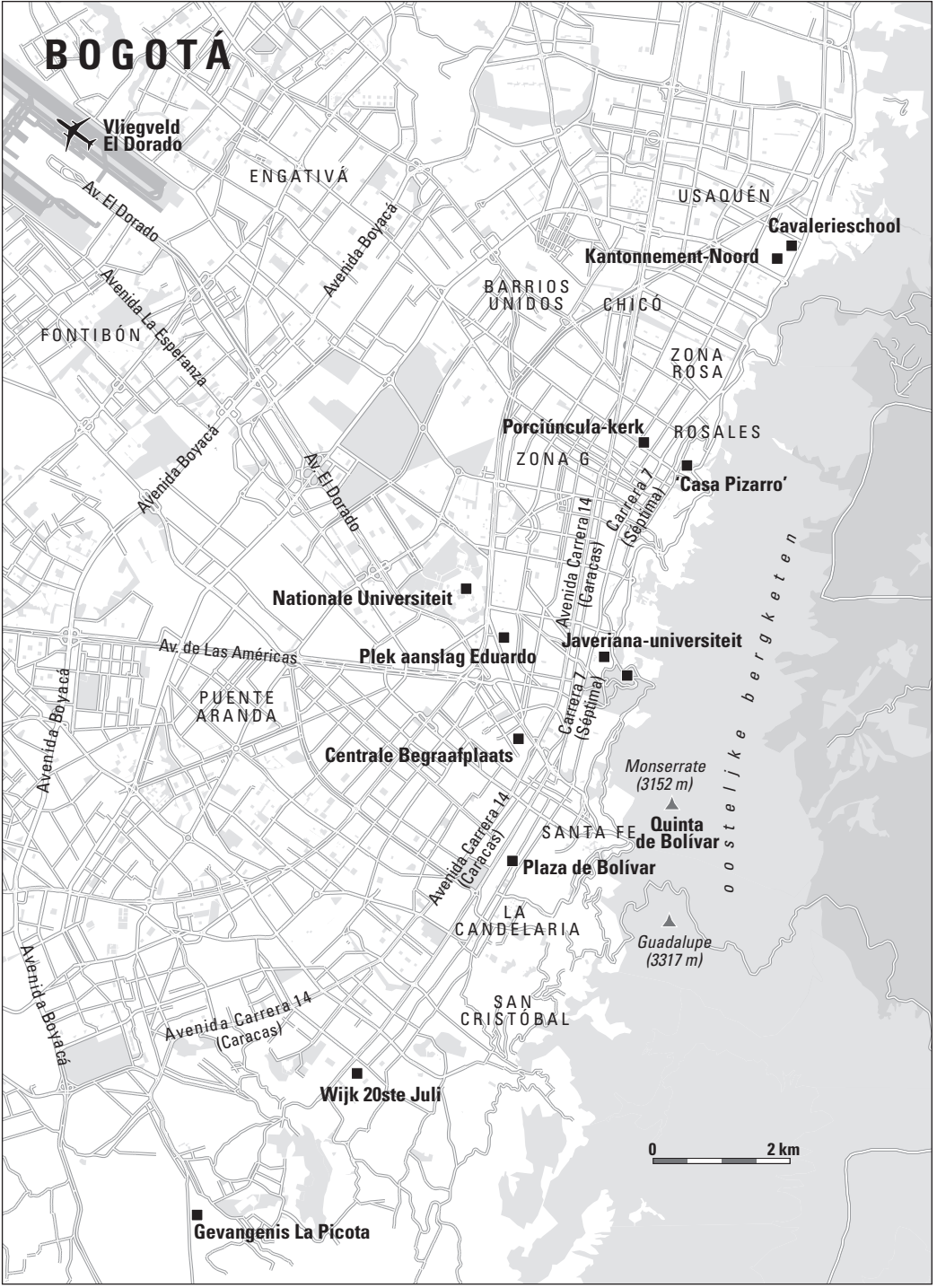
Verantwoording	467
Noten	469
Bibliografie	492
Veelgebruikte afkortingen	499
Tijdslijn	501
Dankwoord	505
Register	509

COLOMBIA

BOGOTÁ

Vliegveld El Dorado

ENGATIVÁ

USAQUÉN

Cavalerieschool

Kantonement-Noord

BARRIOS UNIDOS

CHICÓ

FONTIBÓN

ZONA ROSA

Porciúncula-kerk

ROSALES

ZONA 6

'Casa Pizarro'

Nationale Universiteit

Av. de Las Américas

Plek aanslag Eduardo

Javeriana-universiteit

PUENTE ARANDA

Centrale Begraafplaats

Monserrate (3152 m)

SANTA FE

Quinta de Bolívar

Plaza de Bolívar

LA CANDELARIA

Guadalupe (3317 m)

SAN CRISTÓBAL

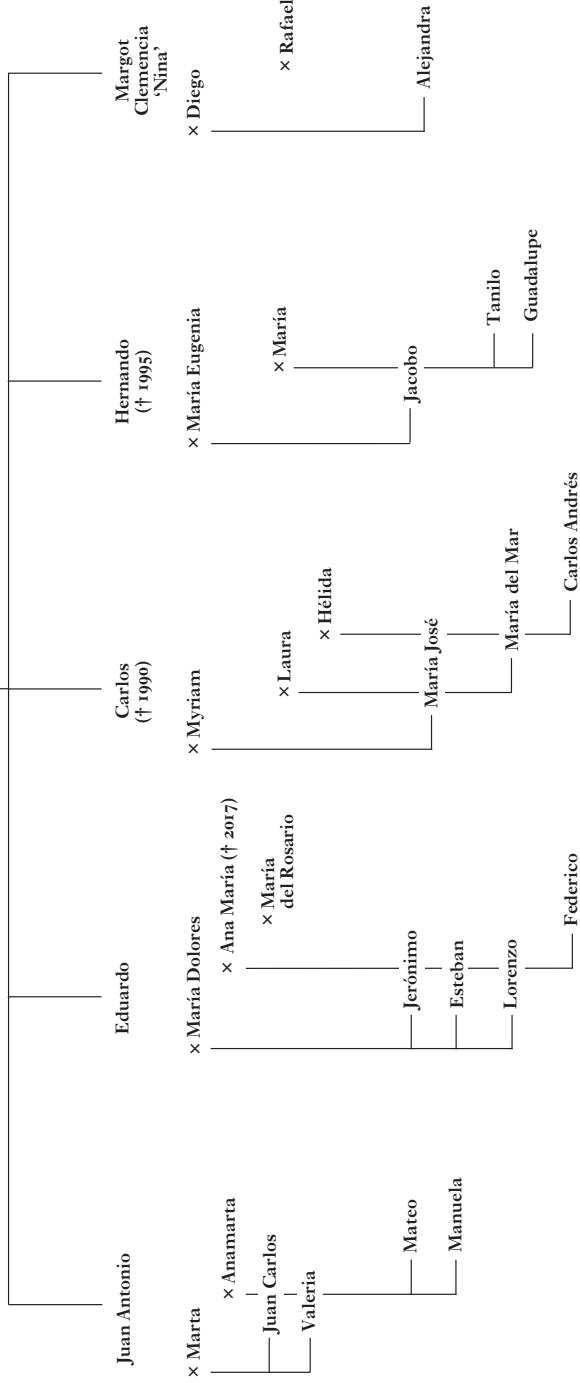
Wijk 20ste Juli

o o s t e l i j k e b e r g k e t e n

0 2 km

Gevangenis La Picota

Juan Antonio Pizarro García 'De Admiraal' († 1980) × Margot Leongómez Matamoros († 2015)

Voor Sasha

‘Het is ons niet gelukt de dood te vermoorden.’

Álvaro Delgado,
Todo tiempo pasado fue peor

Proloog

De kerkklokken van Guayatá hadden allang vier uur geslagen toen de kinderen van Margot Leongómez de Pizarro onrustig heen en weer begonnen te schuiven op de houten banken, hun ogen afwisselend gericht op de donkerbruine kist voor het altaar en speurend door de ruimte.

Waar bleef de priester?

Guayatá ligt op de uitlopers van de oostelijkste van de drie bergketens die Colombia doorkruisen, in het departement Boyacá, dat bekendstaat om zijn godvruchtigheid en de geslotenheid van zijn inwoners. De zondagsmis is er sinds mensenheugenis het anker van de week en nog steeds torent de witte kerk met haar gele pilaren hoog boven het dorp uit. Alleen het bord bij de ingang verraadde de intrede van een zekere moderniteit: 'God roept je, maar niet per mobiele telefoon. Schakel hem alsjeblieft uit.' Voor de kerk, op het vierkante plein met de palmbomen, hing de vlag deze maandag halfstok. Een opdracht van de burgemeester, die meteen na de dood van Margot per decreet een dag van rouw had afgekondigd. De gemeenteraad wilde niet achterblijven en stelde zijn vergaderruimte beschikbaar als rouwkamer voor deze illustere inwonster van het dorp van vijfduizend zielen. Enkele grote kaarsen hadden de kist geflankeerd, terwijl vanaf de stoelen eromheen tientallen dorpsbewoners vast afscheid namen voordat de mis zou beginnen. Op de voorste kerkbank wachtten Margots drie kinderen Juan Antonio, Eduardo en Nina nu op de priester. Naast hen zaten echtgenotes, exen, kleinkinderen, neven en nichten. Op de banken erachter roezemoesden vrienden, burens, voormalige werknemers, een ex-generaal van de republiek en een stel oud-guerrillero's. Ze hadden allemaal hun eigen herinnering aan

hun moeder, oma, Margie, *doña* Margot, Mrs. Pizarro, en degene die alle herinneringen zou weten te vangen, kon de geschiedenis van een heel land optekenen. Precies dat was ik van plan.

Een oud tijdschriftartikel over Margots zoon Eduardo zette alles in beweging. Ik stuitte er bij toeval op tijdens de voorbereiding op een interview met hem, naar aanleiding van het vredesproces dat de Colombiaanse regering en de guerrillabeweging FARC waren begonnen. Eduardo, op dat moment ambassadeur in Den Haag, was dé expert op dit gebied, wist ik van mijn jaren als correspondent in het land. De kop van het artikel luidde: ‘Ik ben de zoon van een admiraal, de broer van twee dode guerrillero’s en we waren allemaal communisten.’ Alles greep meteen in elkaar. Als de regering en de FARC tot een akkoord kwamen, zou een conflict ‘geboren in de ingewanden van de Koude Oorlog’ (aldus Eduardo in een van zijn boeken) na vijftig jaar uitdoven. Het had zelfs de val van de Muur ruimschoots overleefd, door de nietsontziende manier waarmee de elite zich vastklampte aan haar macht en door de koppigheid waarmee de guerrilla de wapens als enige middel bleef zien om verandering af te dwingen. De inkomsten uit de cocaïnehandel deden de rest. Toen deze partijen om de tafel gingen, leidde het perspectief van vrede tot allerlei speculaties over de economische groei (twee tot drie procent extra per jaar) en het opbloeien van de democratie. Kortom, een natie van 48 miljoen zielen was klaar voor het Grote Colombiaanse Moment. Geen betere gelegenheid om de geschiedenis op een hoop te vegeen en te proberen te begrijpen wat Colombia had bezielde in die voorliggende decennia, toen er acht miljoen mensen slachtoffer werden van het conflict: ontheemden, gewonden, nabestaanden en meer dan tweehonderd-duizend doden. En geen betere manier om dat te doen dan via de Pizarro’s. Hun verhaal las als een parabel van het hele land.

In 2010 was ik naar Colombia verhuisd om een simpele reden: nog nooit had ik iemand die ernaartoe was gereisd achteraf een kwaad woord horen spreken over het land. De verhalen over de schoonheid van de natuur en de vriendelijkheid van de mensen contrasteerden zo met de reputatie van Colombia dat ik steeds nieuwsgieriger naar dat land was geworden. Weldra sloot ik mij aan bij degenen die te pas en te onpas mond-tot-mondreclame maakten. Nooit eerder was

ik geëmotioneerd geraakt bij het zien van een landschap, wat in Colombia wel gebeurde. Nooit eerder werd ik door een taxichauffeur getraakteerd op een applaus toen ik vertelde dat ik in zijn land kwam wonen, wat in Colombia wel gebeurde. Nooit eerder hoorde ik gedurende de hele dag in winkels, restaurants of benzinstations verbaal geknuffel, wat in Colombia wel gebeurde. En nooit eerder trof ik een bevolking met zo veel energie om iets van het leven te maken, met de alomtegenwoordige muziek als extra benzine. ‘Colombia, het enige risico is dat je er wilt blijven,’ tetterde in de dagen van mijn eerste bezoek een reclamespotje. Zelden was een marketingslogan zo waar.

Tegelijkertijd, ontdekte ik al snel, wemelde het in de hoofdstad Bogotá van de ngo’s en initiatieven met het woord *paz*, vrede, in hun naam. Ideeën voor vrede, initiatieven voor vrede, laboratoria voor vrede. Dat was niet voor niets. Naarmate ik langer in Colombia verbleef, hoorde ik vaker verhalen die een schaduw wierpen over het paradijs dat ik dacht te hebben gevonden. Tijdens een lunch kwam ik naast een vrouw te zitten wier vader ontvoerd was geweest door de guerrillero’s van de FARC. Op een avond vertelde de ene vriend over de vader van die andere vriend: vermoord omdat hij boeren vertegenwoordigde die van hun land waren verdreven. Thuis kwam het gesprek met de schoonmaakster op haar broer, doodgeschoten door paramilitairen. Onderweg naar een weekend op een *finca* vertelde een vriendin over die keer dat haar vader, een fabrieksdirecteur, telefoon kreeg van iemand die zei een gewapende groep te vertegenwoordigen. Of hij even wilde betalen. In de jaren erna las ik boek na boek, rapport na rapport en bereisde Colombia van top tot teen. Het paradijs bleek soms de hel te zijn, de allervriendelijkste mensen bleken regelmatig over te gaan tot onvoorstelbaar geweld.

Lang had niets erop gewezen dat het geweld ook Margots familie zou meesleuren. Ze werd bijna een eeuw eerder geboren als dochter van een kolonel die de persoonlijk secretaris was geweest van drie presidenten, op een moment dat het land hoopvol naar de toekomst keek. Ze trouwde met een toekomstige admiraal en opperbevelhebber van de strijdkrachten. Wat kon haar nou gebeuren? Welnu, Colombia dus. Dat land waarin, in de woorden van schrijver Alonso Sánchez Baute, ‘we in onze diepten allemaal een duiveltje met ons meedragen dat ons de hele tijd richting de dood drijft, terwijl we

feest, vreugde en carnaval zijn'. Daarom vond Margots begrafenis in Guayatá plaats. Het bijzetten van haar kist in Cali, de stad in het zuiden waar vijfendertig jaar eerder de Admiraal was begraven, zou te veel voeten in de aarde hebben gehad. Een erediens in Bogotá, waar ze het grootste deel van haar leven had doorgebracht, bracht als risico mee dat de media lucht zouden krijgen van haar dood. Die zouden alleen maar verhalen oprakelen die haar kinderen liever lieten rusten. Hier, in dit dorp weggestopt in een uithoek van de Tenza-vallei, hoefden ze daar niet bang voor te zijn. Maar waar bleef nou die priester? Colombia mag een land zijn van een vrolijk soort improvisatie, rondom sterfgevallen regeert de ernst. In elk geval in Boyacá. Op de kerkbank voelde zelfs Teresa, de dementerende zus van de dode, aan dat de afwezigheid van de priester op de aangekondigde aanvangstijd van de erediens een ernstige inbreuk op het protocol betrof. Margots dochter Nina ging op onderzoek uit.

Tot hun studententijd liepen Margots vijf kinderen keurig in de pas. Ze bezochten door jezuïeten geleide privéscholen, verpoosden zich op de club San Fernando in Cali, kozen voor een studie rechten aan de meest prestigieuze instelling van het land, de Javeriana-universiteit. Thuis gaf Margot ze voortdurend mee dat ze belangrijk moesten zijn. Leiders. Misschien zelfs president. Dat wilde de familietraditie immers. En toen braken de Pizarro's ineens radicaal met hun afkomst. Het was eind jaren zestig en *the times, they were a-changin'*. Hun generatie ruilde het geloof in God in voor het geloof in de mens, las ik ergens. Die mens zou Colombia veranderen, dat land dat door een handvol aloude families met namen als Restrepo, Santos, López, Lleras of Turbay werd gerund alsof het hun achtertuin betrof. Verandering werd revolutie, revolutie werd oorlog, oorlog werd vuile oorlog. In plaats van in het presidentieel paleis bezocht Margot haar kinderen in La Picota, de grootste gevangenis van Bogotá. En in plaats van een erewacht wachtte haar kinderen de martelkamer. In de donkerste jaren had ze zelf enige tijd in Parijs gewoond, als politiek vluchteling op de vlucht voor de keuzes van haar eigen nageslacht.

Naam zouden de Pizarro's wel maken. Je kon immers ook een leider zijn van de revolutie. Carlos, haar 'Charly Boy', werd *comandante general* van zijn guerrillabeweging, tekende in 1990 als eerste rebel-

lenleider de vrede en zette het land in een 45 dagen durende politieke campagne op zijn kop. Zodra het presidentieel paleis binnen handbereik kwam, bleek dat de situatie in Colombia achter de schermen niet veranderd was: een huurmoordenaar schoot, in een vliegtuig nota bene, zijn handmitrailleur op hem leeg. Ook al bevond zich in de houten kist voor het altaar in Guayatá het lichaam van Margot, een deel van de aanwezigen in de kerk kwam eigenlijk voor Carlos. De oud-huisgenoot, de voormalig guerrillero, de intellectueel die hem had geholpen met zijn verkiezingsprogramma: vrijwel iedereen die ik over hem sprak, viel vroeg of laat stil, om de ogen te sluiten en ingetogen te huilen – zich soms verbazend hoezeer ze hem ook drie decennia na zijn dood misten. Carlos had hen allemaal geraakt met zijn charisma, zijn warmte en zijn moed. De moeder die hem altijd was blijven steunen, verdiende bij haar afscheid alle respect.

Maar een oorlog brengt niet altijd helden voort. Margot was ook de moeder van Hernando, op wiens kerfstok stond: Tacueyó, eind 1985, meer dan honderd doden. In naam van de revolutie, dat wel. Wat er was gebeurd met haar jongste zoon, die leek voorbestemd om de wereld te vermaken met verhalen en theater? Niemand in de familie die hem naderhand naar de moordpartij durfde te vragen. Ze zeiden dat Hernando sindsdien een huid van perkament had, dat hij sinds Tacueyó een levende dode was. Zijn naam zou vandaag niet vallen, behalve toen zijn oudste zoon Jacobo een van de aanwezigen vroeg: ‘U heeft mijn vader Hernando gekend toch? En u weet wie hem heeft vermoord?’

Al die jaren verborg Margot haar leed achter een prachtige glimlach. Een kwestie van discipline. Ze kon ook weinig anders. De revolutionairen – ook haar dochter Nina zat bij de guerrilla – waren van mening dat hun strijd best te combineren viel met het krijgen van kinderen. Maar toen zij gevangen zaten, op Cuba militaire training ontvingen of door de bergen liepen met het geweer om de schouder, draaide Margot op voor hun opvoeding. Met drie kleinkinderen in huis had ze helemaal geen tijd voor verdriet. Later, toen Margot in Guayatá neerstreek om te genieten van de eeuwige lente en de rust, koos ze ervoor om te vergeten. Ze had genoeg om trots op te zijn. Juan Antonio en zijn mooie carrière in het zakenleven, Eduardo de ambassadeur, de postume eer die Carlos ten deel viel, haar kleinkinderen; allemaal even briljant. Het maakte haar de gelukkigste vrouw

ter wereld, en het glimlachen was haar manier van overleven. Tot slot vergat ze echt. Haar stralende ogen waren uitgedoofd, ze glimlachte alleen nog flauwtjes. Het leven was geleefd, bijna negentig volle jaren lang.

Nina vond de priester achter in de kerk, met een kennis. Ze zaten aan de borrel, de begrafenisdienst helemaal vergeten. ‘*Padre,*’ zei Nina. ‘Komt u?’ Het liep inmiddels tegen half vijf en als de dienst niet snel zou beginnen, zouden ze Margot moeten begraven als het al donker was. Toen de priester voorzichtig het spreekgestoelte beklom, viel het geroezemoes stil. Zijn woorden waren zo nietszeggend dat niemand ze naderhand kon reproduceren. Des te beter beklifde het optreden van Teresa. ‘Ik wil ook wat zeggen,’ zei Margots zus ineens. Voordat de rest van de familie had kunnen afwegen of het verstandig was een bejaarde met Alzheimer het woord te geven tijdens een begrafenisdienst, stond ze voor het altaar, bij de kist van haar zus. Met dezelfde gloed op haar gezicht als Margot ook had gehad, bedankte ze iedereen in de kerk voor hun komst. Ze stak haar handen in de lucht als een popster aan het einde van een geslaagd concert. ‘Ik hou van jullie allemaal!’ Het was een toepasselijke toegift voor een vrouw die ondanks alles slechts één keer aan de rand van de afgrond had gestaan. En ook toen redde ze zichzelf met die energie waarmee ze het leven omarmde. Staand bij de kist van haar zus wuifde Teresa nog maar een keer. Zes mannen pakten de kist bij de zwarte handgrepen en liepen door het middenpad de kerk uit, de trap af en tegen de klok in om het plein. Daarna begonnen ze aan de afdaling naar de begraafplaats, steil als een glijbaan.

Ik kwam te laat. Voor de begrafenis dan. Voor het verhaal was ik precies op tijd. Margot zou het niet hebben toegelaten, dat gewroet in het verleden. En haar kinderen zouden haar, de matriarch, hebben gehoorzaamd. Iemand die het leven heeft overleefd door drie decennia daarvan te vergeten, ga je niet lastigvallen met uitgerekend die jaren. Na Margots overlijden konden ze rustig praten. En zij niet alleen. Hun kinderen, neven, nichten, oude buurjongens, gewezen revolutionairen, ooggetuigen van de moordpartij bij Tacueyó – overall gingen luiken open die decennia dicht hadden gezeten. En na verloop van tijd zag ik het: de parabel over de Pizarro’s en hun

land ging over een droom. Niet zo eentje die je al bent vergeten bij het ontwaken, alsof hij zomaar verdampt bij het openen van de ogen, maar eentje die je kon aanraken, die je je eigen kon maken, die je kon zijn. De Pizarro's, en duizenden Colombianen van hun generatie, geloofden niet alleen in die droom, ze begonnen de droom te leven. Soms veranderden ze daardoor zo dat ze onherkenbaar werden – en hun land met hen.

DEEL I

1915-1970

1

De Admiraal

Palmira, 1915

Het Andesgebergte vormt duizenden kilometers lang de ruggengraat van Zuid-Amerika, beginnend in het uiterste zuiden van Chili, vanaf daar naar het noorden, door Peru, Ecuador en ten slotte Colombia. Daar splitst het gebergte zich ineens in drieën. Vanuit de lucht ziet dat eruit als een poot met klauwen, die elk een eigen bergketen vormen. De afstand tussen de ketens is op sommige plekken hemelsbreed slechts driehonderd kilometer, wat resulteert in een duivels landschap zo vol toppen, dalen en afgronden dat reizen via de weg de spectaculairste achtbaan doet verbleken. *¡Bolsa!*, zakje!, klinkt regelmatig het licht paniekerige verzoek vanuit de passagiersstoelen in de bussen die zich, zwiepend door de ene na de andere scherpe bocht, een weg omhoog of omlaag werken. Stoïcijns overhandigen de chauffeurs of hun adjudanten dan het knisperende plastic dat moet voorkomen dat hun bus wordt bevuild.

Een VN-diplomaat die lang in Afghanistan had gewerkt en daarna in Colombia neerstreek, concludeerde al na enkele dagen op zijn nieuwe post: minstens zo onherbergzaam en moeilijk te controleren als het land van de Taliban. Althans, het westelijke gedeelte van het land. Het oostelijk deel van Colombia bestaat uit vlakten en uitgestrekte oerwouden die onderdeel uitmaken van het Amazonebekken. Op die vlakten verbinden zandpaden de zeldzame dorpen met elkaar, grazen honderdduizenden koeien en slokken *boa constrictors* soms een kalf op. In het Amazonegebied vormen mosterdkeurige rivieren met namen als Ariporo, Yari en Vaupés de snelwegen. Ze verzwelgen ook in de 21ste eeuw regelmatig reizigers, samen met de boot waarop ze zo vermetel waren de wilde wateren te bevaren. De landkaart is onverbiddelijk: het gebied ten oosten van de bergketens beslaat meer dan de helft van

Colombia. Maar de kranten en de journaals, de meeste Colombianen eigenlijk: ze reppen er met geen woord over. Het doet er niet toe. Het Colombia dat ertoe doet, is dat van de bergketens en de valleien. Daar komen de wetten vandaan, daar wordt het geld verdiend, daar woont het overgrote deel van de bevolking. Dat land is het decor voor dit verhaal.

Van mijn reizen over de bergketens herinner ik me de kou, het eindeloze, donkere groen van de vegetatie, de nevel die als druppels neerslaat op de autoramen. En de stilte. Colombia ligt in de tropen, maar eenmaal in de bergen kun je dat makkelijk vergeten. Op 2500 meter of hoger heerst een haast mystieke sfeer, versterkt door het eindeloze spel van wind en wolken dat het uitzicht bepaalt. Vanaf de bergruggen kun je door de wolken heen soms enkele seconden naar beneden kijken, of zelfs verder naar boven, om te zien dat ergens verderop de zon schijnt. Blijven de wolken een keer langer weg, dan openbaart het spektakel zich in volle glorie: het groen met zijn ontelbare tinten; de talloze dorpjes, met elkaar verbonden door slingerende wegen die getekend lijken door een dronkaard; de vergezichten, soms tientallen kilometers lang – tot de volgende rij bergen.

Soms, heel soms, loopt een weg in de bergen een paar kilometer rechtdoor. Dat voelt als een welverdiende pauze. De rest van de tijd grommen de motoren terwijl ze voertuigen omhoog trekken of klinkt juist het hoge toerental van het remmen op de motor. Met die geluiden en al dat stijgen en dalen verandert telkens de geur. Doe je het raampje open op grote hoogte, dan ruikt het fris, naar bos, naar water. Doe je het raampje open in de vallei, dan waaien ineens zachte geuren binnen, die van de orchideeën, de mango's en guayaba's. Daartussenin hangt in de goede tijd van het jaar de zurige geur van pas gewassen koffiebonen.

Tegenover de mystiek van het hooggebergte staat de intensiteit van de valleien. De warmte die je onmiddellijk omarmt, of je nu wilt of niet. Het paars en geel en rood van de bloemen, het lichte groen van de grote bananenbladeren, de metershoge bossen bamboe aan de kant van de weg. De mensen, vaak glimlachend, hebben er harde stemmen, maar een zachte manier van doen. En altijd klinkt er ergens muziek; soms loeihard, uit boxen die pontificaal op straat staan, dan weer in zachte flarden, door de vallei gewaaid vanuit een autoraam of vanachter de toonbank van een winkel.